

**VUK
DRAŠKOVIĆ**

**RUSKI
KONZUL**

Copyright © 1988, Vuk Drašković
Copyright © ovog izdanja 2024, LAGUNA

Senima Ivana Stepanoviča Jastrebova, vicekonzula i konzula Rusije u Prizrenu i Skadru od 1870. do 1886. Bio je poliglota, geograf, etnolog, pisac istoričar, ali i hajduk, kad diplomatija i pero nisu mogli da pomognu. O njegovoj borbi sa turskim i arnautskim bezakonjem Srbi su ispleli mnoge legende.

PRED BOGOM JE CIO SVIJET NIŠTA PRED BOGOM JE IŠTA STVAR VELIKA

Bijaše oblačno i maglovito popodne, a drugi dan pravoslavnog Božića 1894. godine, kada na grčkom groblju u Solunu na konopima spustiše u raku kovčeg od orahovine i u njemu iznenada preminulog generalnog konzula carske Rusije u tome gradu, Ivana Stepanoviča Jastrebova.

Solunski paša, rođenjem Arnautin iz Đakovice, koji je stajao desetak koraka od otvorenog groba, gotovo da i nije mogao prikriti koliko je zadovoljan. Ne zbog toga što je umro Jastrebov, mada mu se na vijest o smrti nije naročito ni ražalilo, već zato što je – vidio je – izvršena njegova tajna naredba da turska vlast spriječi hiljade Srba iz Soluna i okoline da prodru u groblje i prisustvuju sahrani. Daleko od toga da se paša plašio kakvih nereda ili pobune toga rajetinskog svijeta: naprosto, stalo mu je bilo do ličnog zadovoljstva da se Srbi, samo oni, ne oproste od Jastrebova.

U pitanju je bila pakost i paša je za nju imao jake razloge. Iz Janjine, Prizrena, Skadra i Soluna, odsvukud gdje je taj bradati i krupni Rus službovao, u Stambol su pristizale jadikovke i pritužbe. Sa naganom u ruci, zaustavljao je Turke i Arnaute pred srpskim kućama i crkvama, rastjerivao muhamedanske svatove i otimao otete Srpkinje, hapsio ubice i prisiljavao kadije da sude po zakonu, skrivao u ruskom konzulatu odmetnike i čet-nike, pa ih potom, krišom, prebacivao u Srbiju! Stigao je i do Hercegovine, i tamo, „u ime cara ruskoga“, u bitke vodio ustanike! Devet hercegovačkih aga na Kuranu se zaklelo da je to istina, moleći sultana da „razbojnika ubije“. Na nesreću, drugih dokaza o takvom učešću Jastrebova u buni nije bilo, a sultan, i pored sve dobre volje, nije mogao, jer nije smio, tursku zakletvu priznati za smrtnu presudu ruskom konzulu.

Sultan je, doduše, u nekoliko navrata protestovao, čak i veoma energično, kod ruskoga imperatora zbog „nediplomatskog i kriminalnog ponašanja“ konzula Jastrebova, naročito na Kosovu. Iz Petrograda su, međutim, stizali odgovori da Njegovo veličanstvo car Rusije ne nalazi da se „zaštita pravoslavnih crkava i pravoslavnog naroda od divljaštva i bezakonja“ može podvesti pod „kriminalno ponašanje“.

Kao čovjek koji je školovan u Londonu i koji je usvojio mnoge manire engleskog vladanja, paša je, ožalošćena lica, posmatrao kako hor sveštenika pjeva vječnaju pamjat a grobari lopatama zgrću žućkastu zemlju i busenje

preko pustahije koji je, sve do prije dva dana, nanosio uvrede i zla i njemu i njegovoj umornoj carevini. Umornoj, jer nije imala snage da se oslobodi, da protjera, ni mrtvog Jastrebova. Paša je, naime, telegrafisao u Stambol i pitao: Zašto „leš razbojnika“ ne voze u Rusiju? Zato – javili su – što je, prije sedam godina, na večeri sa srpskim prijateljima, Jastrebov sastavio i potpisao svoju volju, da ga Srbi sahrane tamo gdje umre ili pogine.

I, evo, prijatelji su tu da mu želju ispune!, likovao je paša što se, kako se njemu činilo, nijedan Srbin nije provukao na oproštaj sa Jastrebovom. Udovica sa troje djece, službenici ruskog konzulata, nešto Grka i Cincara, desetak diplomata i toliko pašinih špijuna, to su svi prijatelji koji dođoše na sahranu.

Konzul Engleske, koji sve vrijeme stajaše uz pašu, pogleda u sat i Turčin to razumjeda. Pođoše prema udovici, da joj se, prije nego što odu, s izrazom tuge naklone. Ona, međutim, ne primijeti, ili ne htjede da primijeti, ni pjegavog Britanca, ni solunskog zapovjednika. Kleknu pored groba, da rukom poravna naslaganu zemlju, ali tako kao da je klekla kraj živog muža, da ga miluje.

– Praščaj, golubiću moj, mili, mili... Dječaće moj, Vanja, Vanjuška... – nije plakala, već tepala. – Reci, mili, šta da ti, na proljeće, iznad glave zasadim? Brezu, hoćeš brezu, iz tvoje Gromuške, da ti pravi hlad i da ti bude kao u Rodini? Ili topolu, srpsku topolu, iz Prizrena? A može biti... Šta veliš, golupčik, da zasadim oboje: kosovsku topolu i brezu iz tambovske gubernije?

bolnici u Prizrenu. Ne bijaše hitnih slučajeva, niko me zadugo ne uznemiri ni telefonskim pozivom. Noć mirna i kao poručena za spavanje. San prospješi i kiša, koja satima nije prestajala.

– Doktore, imamo ranjenika! – probudi me iza ponoći bolničarka Mirjana.

– Ranjenik... Ko je ranjen? – lijeno sam zijevao.

– Dovedi drugovi ranjenika! – promijenila je boju glasa, pa je i kašljucnula, ali ja ne razumjeh tu njenu poruku opreza.

– Saobraćajni udes... Šta je? – krenuh da se umijem.

– Politički udes, šok doktor! – čuh muški glas za leđima.

Dočeka me, kad se okretoh, u osmijeh razvučeno lice mladića u milicionerskoj uniformi. Prinese ruku čelu, ležerno pozdravi.

– Opasni... To Crnogor, šok doktor, goljemi šovinista i protiv našeg socijalizma razbojnjik!

* * *

Ranjenik je ležao u hodniku, na hrapavom betonu, odmah kraj bolničkog ulaza. Još dvije uniforme stražarile su pored njega.

Bijaše blatnjav, isprskan krvlju, bez sakoa, bez mantila, pocijepane košulje. Bazdio je na ustajali znoj i alkohol. Od uboja i velike oteklina, desno oko ne mogaše da otvori.

Mirjana mu obrisala skorjelu krv i blato sa lica. Naredih portiru da probudi dva bolničara i da dovezu pokretna nosila.

– Šok doktor, to ne može – reče onaj milicioner koji me je u sobi posjetio. – To ne dozvoljavam!

– A šta to vi ne dozvoljavate?

– Vi, drug doktor, da mu udariš jedan injekcija, da ga metneš u svest i da vidiš da nije slućajno... Mislim da slućajno nije bez oko i da mi radimo svoj posao.

– Koji posao?

– Da prizna... On terorista, da ga saslućamo!

Disao je duboko, ali iskidano. Skidoh svoj mantil, da ga pokrijem. Kleknuh pored njega. Već ga je hvatala groznica, srce je udaralo ubrzano. Držeći ga za ruku, dok sam mjerio puls, zagledah se u to nateklo i modrićastim podlivima išarano lice: učini mi se da, odnekud, bolesnika poznajem.

– Ko je on? – obratih se uniformama.

– Jedan Crnogor... Goljemi banda i šovinjista na bratstvo i jedinstvo. On terorista i ljažni...

– Ime... Ima li on ime i prezime?

– Ostalo mu ljićni karta kod moj šef na bezbednost... Oćeš da je donjese? Da teljefoniram?

Nije trebalo. Prepoznavši ko mi je pred nogama, je-dva sam stišavao u sebi potrebu da zagalamim: Diž' se, kućkin sine, da se pohrvemo!

Milicioneri, Mirjana, portir, bolničari kraj kolica, svi su primijetili da se nešto neobićno sa mnom dešava

i možda su sjaj zla, koje me je obuzimalo, prepoznali u mom pogledu. Blenuo sam u njega nepomičnog i bespomoćnog, a u mislima bio u jednoj drugoj noći, u jednom drugom gradu i vremenu...

* * *

Februar, 23. februar 1963... Pa ni to da je bila subota i rođendan Ljuba Božovića, rođendan razmetljivog Ljuba Nikšićanina, nijesam zaboravio. Te je noći, u Sarajevu, u studentskom domu, na Bjelavama, Ljubo plesao sa Milicom, sa mojom Milicom... Stezao je desnom rukom oko struka, šaptao joj nešto i pjevušio na uvo... Onda je nasrnuo na mene, čikao da se pohrvemo i pobijemo! Ponizio me pred svima, omađijao Milicu, oblagao je nekako i nečim... Pobjegoh od sramote, Milica osta s njim i posta njegova. Odoše iz Sarajeva. Ni nju ni njega više nikada nijesam vidio... Koja je to, razmišljao sam, sreća udesila da ga, poslije tolikih godina, sretnem u bolničkom hodniku, jedva živog i unakaženog?

* * *

– Šta je skrivio? – upitah milicionera čiji me je naka-radni govor pomalo i uveseljavao.

– Mnogo opasno čovek, šok doktor. Oće da u naša država dovede neki jastreb... Oće ruski jastreb, šok doktor!

-
- Šta hoće?
- Oće ta opasna tica... Onaj jastreb što ljovi piljići...
- Taj Crnogor oće ruski jastreba!
- Gluposti. Pričate gluposti... Kad je uhapšen?
- Većeras, tako mi Boga.
- Gdje?
- U kafana... Apsiljo sa ruski car i... Goljemi banda, psovaljo naša republika i maršalj Tito... Popiljo banda ljitar rakije.
- Uhapsili ste ga u Prizrenu?
- On živi u Đakovic.
- Je li oženjen? – zaigra mi srčano bilo pod grlom.
- Ima, priča se, mnogo ljep žena... Nema tako ljep žena u Đakovic.
- Ko ga je ovako pretukao? – upitah nakon kraće ćutnje i jedva gušeći želju da ga i sâm, bar jednom, udarim.
- Niko, tako mi Boga! Nas tri bilji samo u odbrana, a on... Kad je ovo Crnogor, šok doktor, počelo da ljupa sebe po gljava, da cepa mantilj... Biljo to mnogo ljep mantilj... Evo, ovde me za taj mantilj sad zabolji!
- Idi, pripremi rendgen – rekoh Mirjani. – Na kolica s njim, ali pažljivo – naredih bolničarima.
- Samo da ja nisam živ, šok doktor! To veljika banda mora u zatvor... Možda ide sutra i u Prištin. Ti njemu samo oko da ne bude van oči i jedan injekcija za svest... Ako bude oko van oči i gljava, mi ga tebi vratimo!
- Njegov život je u opasnosti, teško je povrijeđen!

– Tako mi Boga, samo foljira – uhvati kolica i prepriječi se pred bolničarima. – Tri dana da ga biješ, on na četvrti dan skoći na noge... Samo ti oko njemu da ne bude van oči, da se ne prića i ne ljepi nama šovinizam!

* * *

Izmaglica vremena obavila je mnogo toga, pomiješale se i izgubile ondašnju svježinu rastrkane slike u sjećanju. Meni se čini da sam gurnuo bolesnička kolica i da je, tada, jedan od one dvojice ćutljivih milicionera mene opsovao. Već sam toliko razumijevao albanski da psovku nijesam oćutao.

– Štaaa? Ko je srpska svinja? – ispustio sam kolica i pošao prema njemu.

On slegnu ramenima. Ne zna, reče, o čemu ja to govorim. On nije psovao. Niko nije psovao.

– Čuo sam... Čuli su i...

– Ništa nisi čuo, šok doktor! – prekinu me, u pola misli, milicioner sa nakaradnim izgovorom. – Ovaj ljedeni vetar i mnogo kasno... Da spavaš, to je najbolje.

– Redžepi! Zećiri! – obratih se bolničarima. – Pono-vite šta je, na vašem jeziku, ovaj čovjek opsovao.

– Ništa! – odgovori Redžepi bez premissljanja.

– Ni reć nije rekao! – potvrđi Zećiri.

Već godinu dana radio sam sa njima dvojjicom, sre-tali se skoro svakodnevno. Gledali su me pravo u oči i svjedočili da je milicioner ćutao i da ono što sam čuo

nijesam mogao čuti. Zašto bi lagali? Moje znanje albanskog je početničko, možda sam psovku pogrešno razumio.

– Za to što psuješ šiptarska majka... Ima da pljatiš za to... I za to što pretiš da će Srbi sve nas metljom pa u Albanija!

Nemadoh vremena ni da se začudim, da razmislim, da se priberem. Milicioner, čijem sam se govoru smijao, uhvati me podruku i potapša po ramenu.

– Bez sekiracija, šok doktor! Ti ovaj banda Crnogor da vratiš u svest i oko da mu bude u gljava... To da učiniš i da nam daš razbojnjik, a mi ćutimo o tome što ti psovao na čoveka i što ga teraš u Albanija!

Nijesam primijetio kad se vratila Mirjana. Nijesam ni čuo kako me zvala na izmišljeni telefonski razgovor. Pričala mi je, kasnije, da sam drhtao. I da sam, uhvativši se objema rukama za glavu, dreknuo na dvojicu bolničara: „Ljudi, čujete li šta oni govore?!“ Ne sjećam se ni toga. Ali pamtim da su i Redžepi i Zećiri potvrdili da sam psovao! Ono poslije, pokriva tama zaborava. Ne pamtim ni da li mi je Mirjana pomogla da kolica sa bolesnikom odguram prema rendgenu...

* * *

Valjda zaokupljen pregledom bolesnika, u rendgen sali sam se malo smirio. Snimci su pokazali naprsla tri rebra, a masnice od milicijskih uboja, svuda po leđima,

upućivale su na bojazan da su Božoviću stradali i bubregzi. Smjestio sam ga u šok-sobu, odredio najnužnije lijekove i otišao na spavanje. Zamolio sam Mirjanu da, svakih petnaestak minuta, obilazi ranjenika i da me, dođe li do pogoršanja, odmah probudi. Sem za bubrege, plašio sam se i za sudbinu desnog oka: bilo je sasvim zakrvavljeno, a te noći u bolnici ne bijaše nijednog očnog specijaliste, niti ja mogoh da, mimo onog što sam učinio, Ljubu Božoviću išta još pomognem.

San je bježao od mene, a sa njim i napor da se udaljim od mučnog susreta sa milicionerima. U neko doba, priogrnem bolnički mantil, izađem napolje. Trebalo je da mine nekoliko minuta, pa da se oči priviknu na gusti mrak koji je, kao nekim ogromnim kaluđerskim plaštom, obavijao Prizren i Metohiju. Šetao sam pustim bolničkim krugom i pušio. Kiša je prestala, ali je, iznad Paštrika, Šare i Koritnika, još sijevalo i grmjelo. Osluškivao sam huku prolječnih bujica koje su silazile sa tih planina, kao i krkljanje još nebrojenih potočića svuda okolo. Ne vjerujem da igdje, kao u Prizrenu, postoji toliko izvora. U rano proljeće i s početka jeseni, šikne voda gotovo ispod svake stijene, iz hiljada kamenih pukotina oko Prizrena. Samo na jednom mjestu, prozvanom Krk-bunar, četrdeset je takvih izvora... Čudno možda, ali je mene, koji volim planinske brzake i koji sam kraj njih i brčkajući se u njima i odrastao, te noći žubor voda posebno razdraživao. Kao da sam osluškivao svoje djetinjstvo i kao da su te bujice nosile sa

sobom i Milicu, njezin korak, njen smijeh, njezin ružni sarajevski govor, divna njena koljena. Moguće i glasno, priznadoh tada sebi da Milicu, kao i svoje djetinjstvo, ne mogu da prebolim i zaboravim. Ne mogu, a život me uputio da odgurnem i zaboravim oboje. Odlučih da, čim svane, krenem u Đakovicu. Da joj javim da je njen muž pretučen i da je kod mene na liječenju. Reći joj samo to, sa pristojnom uzdržanošću, službeno. Ništa drugo, mimo ljekarske brige za bolesnika, ona naslutiti ne smije. Ali šta ako dođe do unutrašnjeg krvarenja i Ljubo do jutra podlegne povredama?! Ne znam da li sam se uplašio od te pomisli ili sam joj se obradovao. Brzo ugasih cigaretu i vratih se u bolnicu, da ga obiđem.

* * *

Spavao je. Prinesoh stolicu i sjedoh kraj uzglavlja. Uprkos nagrđenom i oteklošću lica, uprkos zavojima preko rebara, skorjeloj krvi i balama oko usana, pričinim mi se da puca od volovske snage i da je samo pitanje trena kad će se probuditi i, kao one daleke sarajevske noći, jurnuti na mene! Nijesam ga posmatrao očima ljekara, već očima osвете, zavisti i prevrele ljubomore.

A onda se, u meni, probudila i jedna bolest koju pamtim otkako znam za sebe, koju nikada i nikome nijesam povjerio i koje bih se, kad mine, redovno stidio. Ta bolest me je prvi put spopala još prije nego što sam pošao u školu. Posmatrao sam, sjećam se, nekog

bogalja: četvoronoške je puzao od kuće do kuće i pro-sio. Ja sam umišljao da bogalj razmišlja: *Mogu da se uspravim, samo neću, leži mi se, što bih se uspravljao!* Nebrojeno puta kasnije, pa i kad sam odrastao, hvatao sam sebe u toj ružnoj navici da naturam svoje izopačene misli drugim ljudima, najčešće bolesnim i unesrećenim. Dešavalo se, tako, da majci izjavim saučešće zbog smrti djeteta i da njezin jecaj, odnekud, pretočim u njenu misao: *Moram da plačem, a ne plače mi se, nego se pretvaram, pretvaram!* A jednom mi se pričinilo da i mrtvac, čije sam otkriveno lice posmatrao, razmišlja: *Nijesam umro, ja sam živ, živ, sve čujem i vidim oko sebe!* Nadao sam se da ću na studijama, u nekoj od knjiga, pronaći ime i uzrok ovoj nastranosti. Ništa slično nijesam pročitao, a da potražim objašnjenje od svojih profesora nijesam se od stida usuđivao. Živim sa tom manom, svjestan nje i bez snage da je pobijedim. Ta bolest, jer je nesumnjivo bolest u pitanju, nije uzmakla pred mojim izučavanjem medicine, niti jenjava sa godinama. Valjda samo koji dan prije nego što su milicioneri dovezli u bolnicu Ljuba Božovića, put me nanio kraj jednog srpskog groblja, sat i nešto hoda od Prizrena. Zatekoh, pamtim, gomilu svijeta. Uz tužbalice staraca i u crno zabrađenih žena, skupljali su kosti pokojnika iz raskopanih grobova, trpali ih u džakove i tovarili na kljusad s drugu stranu grobljanske ograde. Upitah: „Šta to radite?“ Jedan od muškaraca prekorači preko zida i, sa lopatom u ruci, pođe prema meni: „Ko si, te se raspituješ?“ U strahu pred njegovim pogledom, ne znadoh

šta da odgovorim. „Okle si, druškane?“, raskorači se on ispred mene. Rekoh: „Radim ovdje, u prizrenskoj bolnici, a rodom sam iz Hercegovine.“ Njegovo lice odjednom se promijeni. Iz očiju sijevnu muka neopisivog ljudskog poniženja i očaja. Zovnu nekog po imenu, zatraži flašu rakije. Kucnusmo se i on nazdravi. „Ni za mrtve više nema ostanka u Metohiji i na Kosovu!“ Pričao je još nešto i još dugo, ali kao da je zborio kamenu. Uopšte ne bijah potresen tim prizorom. Činilo mi se da niko od tih ljudi nije nesrećan i da se svi pretvaraju. A kad oni svršiše posao, kad natovariše svoje mrtvace, kad se oprostiše sa mnom i kad, uz kuknjavu i lelekanje, sprovod krenu niz brdo, zamislih da kosti pokojnika, udarajući o prečage samarâ i jedna o drugu, radosno podvikuju: *Mi putujemo, putujemo, putujemo!*

Ista sramota, jer tu svoju bolest i kao sramotu doživljam, ovlada mojom podsviješću, a možda i sviješću, dok sam, u bolničkoj šok-sobi, sjedio kraj Božovićevog uzglavlja. U mojim pomračenim mislima odzvanjala je njegova misao: *Divote ove što me isprebijaše, bar ću da se naspavam, naspavam!* Neke skaredne misli, koje se tiču Milice, stid me i da spomenem... Bolesnik je blenuo u bolesnika, čak je i znao da razmišlja bolesno, ali nije uspijevao da taj sumanutu tok svojih misli zaustavi.

* * *

Iz bunila, jer je to svakako i neki oblik bunila, trgnula me je bolničarka Mirjana. Reče da su bolničari Redžepi

i Zećiri samovoljno napustili dežurstvo i da su, prije toga, nekome telefonirali. Čini joj se da je, tome kome je telefonirao, Zećiri rekao: „Ako pas umre ili ostane bez oka, mi ćemo svedočiti da milicija nije dolazila u bolnicu i da ne znamo ko je tu svinju srpsku doveo!“

– Sve to da kažeš i direktoru Murićiju. Ta će đubrad da me zapamte! – govorim joj šapatom, dok bolesniku mjerim puls i pritisak. Ponudih je cigaretom.

– Zaboga, ovo je šok-soba, doktore – ne propusti ona da me šeretski opomene.

Htjedoh da je zagrlim, ali rukavom zakačih njenu ukosnicu i ona ispade. Tražili smo je zajedno i našli je, sjećam se, u žlijebu rasušenog parketa, pod bolesnikovim krevetom.

– Noćas si posebno lijepa – rekoh joj, perući sa ruku prašinu.

Po njenom osmijehu i blagom rumenilu, zaključih da se tim riječima obradovala i da je sličan izliv moje nježnosti iščekivala. Možda bi ona nešto odgovorila i možda se ni ja ne bih zadržao samo na tom ovlaš zagrljaju, ali se bolesnik probudi. Primijetismo, zapravo, tek tada, da je budan i da nas posmatra onim zdravim okom, širom otvorenim.

Začudo, ne bijaše zbunjenosti u njegovom pogledu. Bez sumnje, probudio se koji trenutak ranije, pribrao se i shvatio gdje se nalazi.

– Ljubo! – povikah. – Da li me poznaješ?

S naporom podiže ruku, obrisa žvale oko usana. Procijedi:

– Ja sam Ivan... Zamijenili ste me sa nekim, doktore!
– Zamijenio sam te, Ljubo, sa jednim Božovićem, sa jednim Nikšićaninom, koji je sa mnom studirao u Sarajevu.

– Ja sam Ivan, doktore.

Bijah više zbunjen nego pokoleban. Mislio sam: prepoznao i on mene, pa se zbog nečeg pretvara. Dreknuh:

– Ooo, Milutineee!

Bolesnik izdrža i ovu provjeru. Još se i trže, kao da se uplašio.

– Ja sam Ivan, a ne Milutin, gospodine!

– Šta vam bi, doktore? – začudi se Mirjana. – Ljubo, Ivan, Milutin... Sa kojim ste od njih trojice studirali?

Požurih da joj objasnim, ali već načet sumnjom da preda mnom nije Ljubo Božović, nego neko drugi koji mu je sličan. Imao sam, rekoh, na studijama druga, koji bi svake noći, u ponoć, ni minut prije ni minut poslije, zapomagao: „Ooo, Milutineee!“ Štrecao nas u zagrljaju sa djevojkama, budio iz sna, prekidao u učenju. Isprva smo ga psovali, a poslije prihvatili kao neizbježni kolorit našeg života, najposlije i jedva iščekivali njegov ponoćni zov, da uzvratimo nekim drugim zovom i da se malo opustimo.

– Ličite, nevjerovatno je kako ličite tome mome drugu – okretoh se bolesniku. – Mislio sam... Oprostite, ja i dalje mislim da ste vi Ljubo Božović.

– Mislite vi što vam je god volja, ali... ali... – odmahnu rukom, kao da ga je mrzilo da nastavi.

– Znete li – upitah – da ste noćas bili uhapšeni?

Obraćajući mu se sa vi, kao da sam priznavao sebi da je on, zaista, neki Ivan, i da ga ja ne poznajem.

– Da li sam ja, baćuška, ovde zbog saslušanja ili zbog lečenja? – upita on s ironijom. – I da li ste vi lekar ili Sigurimi*? – još više me pokoleba svojim ekavskim izgovorom. – Ako su i bolnice postale... Ako su i bolnice... – učuta i zagleda se, sa strahom, preko moga ramena.

Onaj isti milicioner, čiji me je govor silio na smijeh, stajao je u otvorenim vratima. Pomislih: došao da vodi bolesnika Ivana! Posavjetovao se sa gazdama, donio rešenje o hapšenju. I zapitah se, u sebi: mogu li i smijem li da se suprotstavim?

– Šok doktor, ti pušiš, a čovek umire! – zavrtje on glavom. – U tvoja soba samo teljefon... Zvonji, zvonji... Tebe nema na sljužba kad zvonji. Ti sediš i pušiš, a mnogo boljesno čovek... Moljim, drugarski moljim da pomogneš!

– Gdje... Koji čovjek?

– Našla ga naša patrolja na put... Šok doktor, sve polomljeno!

Požurih za njim, a Mirjani rekoh da pripremi operacionu salu i da nađe kućne brojeve telefona anesteziologa i nekog od hirurga.

U prizemlju, kraj prijavnice, zatekoh i onu dvojicu milicionera. Bez bijelih mantila, u svojim odijelima, sa njima bijahu i bolničari Redžepi i Zećiri.

* Sigurimi – Albanska tajna policija.

– Gdje je bolesnik? – pitam zadihao.

– Moljim? – ispriječi se uniforma ispred mene. – Dva metra u čovek, a ti ga ne vidiš... jauće od boljest, a ti nećeš da mu pomogneš!

– Pa gdje je... gdje je? – počeh da galamim.

– Nema da vičeš, drug doktor. Moljim pomoć, čovek umire.

Trljam oči i ponovo razgledam sve okolo. Nikog, sem trojice milicionera i Redžepija i Zećirija. Bože, šta se to sa mnom dešava?!

– Koljica... moljim koljica! – izluđuje me uniforma.

– Evo, krv dajem na čoveka... Niko od nas pet ne žalji krv, samo da čovek ne umre!

– Koji čovjek, pobogu?!

– Ja... Ja taj čovek! – reče jedna uniforma. – Mene pregazio voz u moja avljija... Moljim da pomogneš!

– Napolje! – Začudo, izgovorih to veoma smireno.

– Moljim?

– Srpski govorim.

– A baljesno čovek? I on napolje?

– I on, svi napolje. Napolje!

– Kako vi kažeš, drug doktor. Moljim, moljim – glumio je skrušenost.

– Da smo Srbi i da je ovaj baljesnik Srbin, vi nas ne bi' oteralji – reče bolničar Zećiri. – Hajdemo, ima u Prizrenu i naših doktora! – povuče jednu uniformu za ruku i, kad svi izadoše, tresnu vratima.

Psujući i pušeci, dugo sam šetao pustim hodnikom kraj bolničkog ulaza; tamo-amo, izvan sebe, pomaman. Portira nema, nekud nestao. Telefoniram Mirjani. Sve je u redu, kažem joj, ne mora pripremati operacionu salu niti buditi ikog od hirurga. Svalim se na stolicu i pokušam da ćutke, sa sobom samim, porazgovaram. Šta se ovo dešava? Šta da učinim?

Pojavi se odnekud portir, i ja, onako bijesan, zaletim se na njega.

– Gdje si bio? Znaš li da ćeš ujutru otkaz da dobiješ!

– Drug doktor, ja pošten čovek... Devet deca – poče da se opravdava. – Veljiki sirotinja... devet deca... Oprosti, drug doktor, alji ja morao... Ja bio u klozet – oprezno mi se primicao.

– Zašto si im otključao?

– Moljim vas, drug doktor, ti si vljas u boljnica, a miljicija vljas preko vljas... Ja sam za tebe, alji ja ništa ćuo i ništa video. Ti mene samo zovnješ i ja ti ćistim, ja ti perem... I cipelje, i po kući... Devet deca, a malji pljata... Ja pošten čovek...

Još je nešto mrsio, nastojao da se opravda i da mi se dodvori. Na svoj način, izražavao mi je naklonost, ali i stavljaio do znanja da će svjedočiti onako kako mora i kako to od njega bude zatraženo. Pristajao je za mnom sve dok ne sretosmo Mirjanu i lićio mi na kera uvježbanog da reži i da maše repom, istovremeno.

U hodniku, ispred šok-sobe, zatekoh bolesnika Ivana. Jednom rukom pridržavaše zavoj oko rebara, a

drugom se oslanjaše na zid: uspravi se kad me ugleda i samo grč na njegovom licu pokaza da ga je taj nagli pokret jako zabolio.

Pomogoh mu da se vrati do kreveta i rekoh, mrzovoljno, da mora da miruje.

– Čim svane, Njegovo carsko veličanstvo mora biti obavješteno o svemu ovome! – povika on i zadrža me da ne izađem iz sobe. – Ovo je, bačuška, napad na suverenitet i dostojanstvo Rusije!

– Šta to pričate? Vi buncate! – predoh dlanom preko njegovog čela i obraza. – Mirjana, donesi toplomjer.

– Ne treba, doktore. Znam ko sam, gde sam, šta i kome govorim.

– Ljubo Božoviću... Ivane... Satano! – podigoh glas, savladala me zlovolja. – Dosta, zaboga! Meni se, izgleda, ove noći sve pričinjava. Ovo je noć utvara!

– Kako se uzme, doktore – uzvрати smireno. – Nisam Ljubo Božović, ali jesam neko ko je njega dobro poznao. Nešto vam se utvara, ali nešto ste i potrefili... Da, u pravu ste, ličim na njega!

– A gdje je... gdje je on?

– On je, doktore, odavno među pokojnima!

Kao da me nečim tupim mlatnu u glavu. Sjedajući, pridržah se rukom za krevet, da ne padnem.

– Šta vam je, doktore? Žao vam ili ste se obradovali?

– A djeca, žena... je li bio oženjen?

– Postradali su zajedno! Sve što je bilo njegovo... – zadržta mu glas, prekide. – Puši mi se, mogu li da zapalim?

* * *

Čutali smo i pušili. Milica, Ljubo, neki Miralem, neki Saša Nevesinjac, gramofon u ćošku sobe, melodija neka iz onog vremena, šahovski klub na Bjelavama, trebevićka žičara, Pašina raja, jedna noćna tuča u *Hamam-baru* u Sarajevu... sve se to rojilo ispod oklopa moje lobanje. Rađale se prikaze umrlog i prohujalog vremena, kao u izmaglici i nepovezano.

– Vi ste mu brat... Možda brat blizanac? – prekide tišinu Mirjana.

– Brat. Ne, nismo braća, mada smo se tako slovljavali. „Spasi, brate Ivane!“, govorio je uvek kad bi došao da se požali na njihove zločine i zulume.

– Čije zločine? – žmirka Mirjana.

– Molim vas, doktore, donesite mi papir i olovku. Čim svane, Moskvi i Petrogradu mora biti javljeno... zapamtite fukara arnautska da ne može kako joj je ćef sa ruskim, carskim, konzulom!

– Tek sad ništa ne razumijem! Ko ste vi, zaboga?

– Ivan Stepanovič Jastrebov! Nadam se da ste čuli za mene.

– Nijesam, nažalost.

– Čućete, ima vremena. Mada... Mada je, verujte, za čoveka vašeg obrazovanja sramota da ne zna ko ovde zastupa baćušku cara.

– Oprostite – sažalih se na njega. – To se više neće ponoviti, gospodine konzule – sažaljenje prema

umobolniku pretoči se, istoga trena, u ljudsku strast da se podsmjehne tuđoj nevolji. – Ko vas je, recite, noćas tako udesio? Ko vas je, znate li, bio uhapsio?

– Baba Kristina! – spremno odgovori. – Sve mi je ovo – pokaza na oko i na zavoje – od babe Kristine, doktore!

– Opasna neka baba... Grom od babe – našali se Mirjana.

– Vi, verovatno, iz određenih razloga, ne volite Njogoša, gospodine doktore. Rekao bih, ipak, jedan njegov stih, sa vašom dozvolom.

– Samo izvolite, gospodine konzule.

– Na jednom mestu... Valjda u *Ščepanu Malom*, kaže vladika:

*U Boga je trenuć što i vijek,
U Boga je vijek što i trenuć,
Pred njime je cio svijet ništa,
Pred njime je išta stvar velika.*

Izdeklamovao je to u zanosu, ozaren. Tipično, pomislio sam, za šizofreničara: potpuno se poistovijetio sa pjesnikom, dozvao ga u sebe i samo su oči, to jest sjaj u onom jednom oku, i naglo mijenjanje smjera misli i teme razgovora odavali da je bolest u pitanju.

– Pred Bogom je išta stvar velika... Koji Ajnštajn, koja teorija relativiteta... Sve je to Njogoš rekao i lepše i pre od njega – nastavi on ushićeno. – Pred Bogom, baćuška, ceo svet kao da i ne postoji. On nas i ne primećuje

– poče da objašnjava, sumnjajući valjda da one stihove nijesam najbolje razumio. – Pred tim istim Bogom, međutim, i najmanja sitnica u stanju je da poprimi kosmičko značenje. Pred njim je išta... Išta... Pred njim je i čaj babe Kristine stvar velika.

– Čaj babe Kristine! – ne mogoh a da se ne nasmijem.

– Vi, baćuška, svakako znate da je izvesna gospođa Hitler, koja je ostala bez muža i bez poroda, u poznim godinama usvojila nekog kopilana. Taj je derepan porastao, oženio se, dobio sina. I tom sinu je dao ime Adolf... Nego da skratim, možda vas zamaram.

– Taman posla, ekselencijo!

– Negde u trećoj godini života, to slinavče se teško razboli od dizenterije. Kasno ga odvedu doktorima i oni dignu ruke od njega. Roditelji očajni, vide nema spasa, mrtvački sanduk pripreme. Neko tada spomene babu Kristinu i njene čajeve. Spasila je, kaže, komšijsko dete, a ono je, kao i Adolf, patilo od srdobolje. Potraže babu i ona počne da baje malom Adolfu i da mu sprema čajeve. Petog dana dete progleda, a ubrzo i sasvim ozdravi... Eto, nadam se da ste sad razumeli Njegoša, gospodine doktore!

– Znači, ekselencijo, da je Njegoš poznavao babu Kristinu?

– Njegoš je poznavao božanska čudesa i zakone! Pred Bogom je išta stvar velika... To je mogao reći samo polubog, samo najveći genije!

– Ali, gospodine konzule, kakve veze imaju baba Kristina i njene trave sa batinama koje ste dobili i sa vašim noćasnjim hapšenjem?

– Pred Bogom je išta stvar velika – opet on ponovi. – Da nije bilo babe Kristine i njezina bajaranja, ono slinavče ne bi preživelo. Ne bi doraslo za vođu Rajha, ne bi se zaletelo na celi svet, ne bi četrdeset i prve raskomadalo Jugoslaviju... Ne bi bilo ni naših oslobodilaca, heroja... Ne bi... A još bi, doktore, samo da ne beše čaja babe Kristine, moj rođak Vukota na magaretu terao drva na pazar i nikad ne bi postao pukovnik!

Smješkam se, tužno, i razmišljam: medicina je laž, nikad ona neće uspjeti da zaviri u ludilo, u moždani i duševni haos ovakvih nesrećnika.

– Umorni ste, gospodine konzule. Spavajte, a ja ću o svemu javiti u Petrograd – htjedoh da ga poštedim daljeg razgovora.

– Baba Kristina je – zabrza on – Vukotu proizvela u pukovnika, a od nekog vrljavog čobanina Đuke izbajala je onim čajem ambasadora! Što me tako gledate, doktore? Lud, zapišite da sam lud, nećete biti ni prvi ni potonji... Zahvaljujući babi Kristini, toliki kovači, šegrti, bravari, loši đaci i propali studenti... Oni su postali jedina pamet, jedini zakon, istina, istorija, budućnost, sve i svja. Baba Kristina je, baćuška, Kosovo i Metohiju predala Albaniji! Baba Kristina je ugasila srpsko ognjište i učinila ono što ne mogoše Turci i Arnauti za pet

stotina godina! Baba Kristina je... Ona je noćas uhapsila ruskog konzula Ivana Stepanoviča Jastrebova, tukla ga kao životinju i... Ona mi je noćas, da bi me napravila pijanim, na silu u grlo sasula litar rakije! A baba Kristina je udesila i to da me njeni sinovi izruče vama u ruke... Oprostite, za to je kriv neko drugi, jedan Jugović!

– Jugović! – odskočih od stolice, kad izgovori moje prezime.

– On, gospodine doktore. Bogdanov sin, Boško Jugović...

Razveze o Kosovskom boju, izdaleka i natenane, kao da ni Mirjana ni ja ništa nijesmo znali o tom događaju. Vagao je riječi i nastojao da im, zbog nečeg, udahne zajedljivi smisao. Pritom, nije skidao pogled sa mog lica, sileći me da slušam i da s mukom savladavam drijemež u koji sam potanjao... Reče, u neko doba, da je on, čitajući neke stare turske hroničare i svog sunarodnika Aleksandra Fjodoroviča Giljferdinga, saznao jednu sitnicu koju previđaju svi istoričari, a koja je na sudbinu Balkana, a možda i Evrope, uticala ništa manje od babe Kristine i njenog bajaranja. Mirjana se, pamtim, tada glasno nasmijala. Taj ženski kikot kao da naljuti konzula Jastrebova. Rekoh mu:

– Požurite sa pričom, sad će zora, gospodine konzule.

– Žuri vam se, dosadno vam nešto i zbog nečega slušati o boju na Kosovu! – neočekivano, ražesti se on i razgalami. – Žiga vas, ama ne među rebrima i u oku, kao mene, već tamo gde nema leka i gde ne pomažu lekovi!

Više nije bilo ni trunke sumnje: taj glas, ta mržnja meni namijenjena, to izazivanje i čikanje, nijesu mogli bit ničiji drugo sem Ljuba Božovića! Ako sam, do tog trena, a ponajviše zbog njegovog tečnog ekavskog govora, i pomišljao da je slučaj udesio toliku sličnost moga bolesnika sa mojim nekadašnjim, najprije prijateljem a potom dušmaninom, tada je otpala svaka nedoumica i ja sam, pogođen njegovom mržnjom i darnut u nezaraslu ranu koju mi je davno nanio, bio spreman i na ludost, na nečasni postupak da iskoristim premoć svoje snage i svoga zdravlja nad njim tako premlaćenim i gotovo nepokretnim. Mržnja je pomračila i onu poslednju kočnicu, da sam ljekar a on bolesnik, koja je morala da me urazumi i zaustavi. Na sreću, zadrža me Mirjana, iako nije ni slutila šta se sve u mom suženom umu odigrava. Prišla je Božoviću, usula mu kapi u oko i obrisala znoj sa čela i obraza. On pokuša da se uspravi u krevetu, da zauzme polusjedeći položaj. Učini to neoprezno i jeknu od bolova.

– Polako, bez naglih pokreta – reče Mirjana. – Čaj babe Kristine... Baš ste me noćas, pored sve muke, rasonodili.

– Nije mi to, devojko, bila namera.

– A šta ste ono, maločas, bili započeli? Milo će biti i doktoru da čuje... Ne morate žuriti, on se to samo šalio.

– Požuriću, ama neće biti dobro što ću da požurim. I Boško Jugović je bio požurio, pa... pa je... – zamucca, kao da zaboravi misao. – Dakle, neki stari turski

hroničari, očevici Kosovskog boja, i moj uvaženi i dragi sunarodnik Aleksandar Fjodorovič Giljferding, svedoče da je, pošto je Miloš ubio Murata i Bajazit preuzeo komandu, Boško Jugović požurio da i novog sultana sa životom rastavi. Tri su konja Turci oborili pod njim, ali on je grabio prema Bajazitovom šatoru. I probio se, kažu, na sami kopljomet od cara... Na nesreću, dalje nije mogao – uzdahnu i opet se zabeči u mene. – Eto, gospodine doktore, šta može da znači jedan sitan i, reklo bi se, posve nevažan detalj u istoriji. Da je Boško prevalio još desetak koraka, još samo desetak koraka... Ne bi tada Turci stigli ni da ponesu u Aziju na Boškovo koplje nabodenog Bajazita... Ne bi, njih bi isekli srpski oklopnici. I ne bi, više nikada, polunesec privirio u naše krajeve. Ne bi Muhamedova bedevija videla ni Beča ni Budima, ne bi Arnauti nikada poplavili Kosovo, ne bi... A i vi biste, gospodine doktore... A i ti bi danas nosio drugo ime i drugo prezime, doktore Alija Osmanoviću!

Samo koji minut ranije, ne bih mu otrpio. Mržnja je, i tada, sunula iz mene, i on je to osjetio. Ali je, u isti mah, planulo i nešto drugo što je bijes razblažavalo, ako ne i potiralo. Začudih se, naime, kad čuh da sam za njega još Alija Osmanović, onaj i onakav kao kad smo se Ljubo Božović i ja rastali u Sarajevu. I razumjeh: on je mene prepoznao, čim se osvijestio i progledao. Vješto je igrao ulogu umobolnog, omamljivao me čajem babe Kristine i konzulskim položajem: on se sa mnom igrao! Riješih da mu vratim istom mjerom, tako što